
SAMHÄLLSKUNSKAP

4-6

LÄRARBOK

MICHAEL ENGSTRÖM
MARIA ENGSTRAND
MARTIN TURESSON
JAN WIKLUND

CAPENSIS FÖRLAG AB

FÖRORD

Lärboken som du håller i hör till Capensis *Samhällskunskap 4-6 grundbok* och *Samhällskunskap 4-6 övningsbok*. Vi som har författat lärboken hoppas att du som lärare kommer att få nya perspektiv på mellanstadiet samhällskunskap. Lärboken har ett ämne-teoretiskt, didaktiskt och ibland även ett metodiskt innehåll.

Om författarna till lärboken

Michael Engström är huvudförfattare till *Samhällskunskap 4-6 lärbok*. Han är också ensam författare till *Samhällskunskap 4-6 grundbok* samt huvudförfattare till läromedelsserierna i *Religion 4-6* och *Historia 4-6*.

Maria Engstrand är medförfattare till *Historia 4-6 grundbok* och *Religion 7-9* samt har varit referensläsare till flera av Capensis läroböcker, från mellanstadiet till gymnasiet.

Jan Wiklund är redaktör för Capensis SO-serie för mellanstadiet och är dessutom en av författarna bakom *Geografi 4-6*, *Geografi 7-9*, *Samhällskunskap 7-9* och *Samhällskunskap 1a1*.

Kapitlet om integration har skrivits av Martin Turesson. Han är ensam författare till *Samhällskunskap för grundläggande vuxenutbildning* och medförfattare till *Samhällskunskap 7-9*.

Kapitel 1 - Några inledande ord

De första sidorna handlar bland annat om läroböcker, vem som bestämmer vad som ska stå i dem,

kursplaner, förändring av kursplaner, lärarens frihet och lärarens ansvar.

Kapitel 2 - Från kursplan till grundbok

Mycket av innehållet kretsar kring den samhällsvetenskap som ligger till grund för kursplanen. Förhoppningsvis kan de ämne-teoretiska kommentarerna förstärka ämneskompetensen.

Många resonemang kretsar kring samhällskunskapsämnet syfte och de centrala innehållen för mellanstadiet. Det som står i grundboken är författarens tolkning av kursplanen. Den här tolkningen problematiseras och förklaras i lärboken.

Kapitel 3 - Ett kapitel om integration

I lärbokens tredje kapitel finns ett fördjupningskapitel om integration. Det går att använda för egen fortbildning eller varför inte resonera med eleverna om innehållet.

Kapitel 4 - Facit till övningsboken

Det sista kapitlet innehåller facit till de flesta av uppgifterna i övningsboken. De lite mer öppna uppgifterna i övningsboken lämnas tomma i facit då de inte har några entydiga svar.

Michael, Maria, Martin och Jan
Vetlanda, Göteborg, Värnamo och Falköping
5 oktober 2017

Capensis förlag AB
Falköping
www.capensis.se
e-postadress: info@capensis.se

© 2017 Capensis förlag AB, Limnea utbildning AB,
Michael Engström, Maria Engstrand, Martin Turesson och
Jan Wiklund

ISBN-13:978-91-85887-85-9

Första upplagan 2017
Första tryckningen

Tryck: Bulls Graphics AB, Halmstad

Redaktör:
Jan Wiklund

Språkgranskning:
Elin Herrmann

Framsida:
Henry Ståhle
Baksida:
Jan Wiklund

Boken är skyddad av upphovsrättslagen.

INNEHÅLL

NÅGRA INLEDANDE ORD	4
FRÅN KURSPLAN TILL GRUNDBOK	11
Vad är samhällskunskap?	11
Samlevnadsformer	12
Sociala skyddsnet	14
Nationella minoriteter	15
Informationsspridning i olika medier	16
Källkritik	21
En analysmodell	23
Lagstiftning	24
Mänskliga rättigheter	26
Privatekonomi	27
Offentlig ekonomi	29
Ekonomiska villkor för barn	31
Demokrati	33
Stats- och styrelseskick - en översikt	35
Politik	36
Förmågor och kunskapskrav i kursplanen	39
INTEGRATION	40
FACIT TILL ÖVNINGSBOKEN	49
BILDFÖRTECKNING	64

NÅGRA INLEDANDE ORD

Undervisningen i skolan är ”gränssnittet” mellan kursplanen och eleverna. Läraren ska med de läromedel som används få eleverna att utveckla vissa förmågor.

Ibland tilldelas läroböcker ett stort värde när det gäller att få till en bra utbildning. Vi vill poängtera att en lärobok vare sig är en kursplan eller en lösning på undervisningens alla utmaningar. Läroboken är ett av många hjälpmedel för att kunna erbjuda eleverna en bra utbildning.

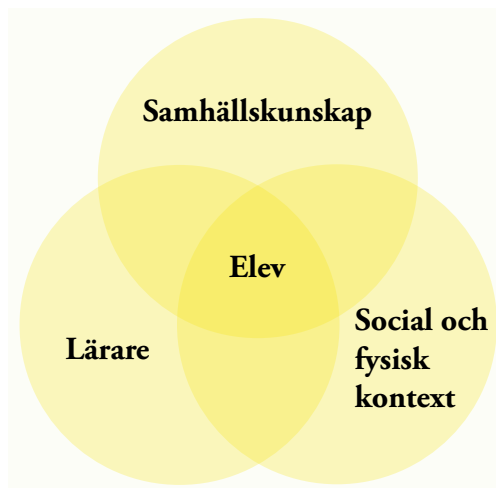
Det är en grannlaga uppgift att skriva en lärobok när fem olika kunskapsområden och tolv centrala innehåll ska presenteras. I Capensis *Samhällskun-*

skap 4-6 grundbok görs ett försök att få ihop innehållet i samhällskunskapens kursplan för mellanstadiet.

Läroböcker i samhällskunskap var fram till 1991 föremål för obligatorisk statlig förhandsgranskning, men så är inte längre fallet. Trots det ska lärare och elever ha förväntningar på läroböcker.

En lärobok är en produkt som skolan har betalat för. Det är skolan och främst läraren/lärargruppen som väljer lärobok. Lärarna står därmed för den nödvändiga värderingen inför ett köp av en klassuppsättning.

Kritik

I lärarboken görs hänvisningar till kursplanen och till Skolverkets reviderade kommentarmaterial från 2017. Ibland framförs kritik mot både kursplanen och kommentarmaterialet. Det riktas även kritik mot innehållet i *Samhällskunskap 4–6 grundbok*.

Vi (författare Michael och bokförlag) anser inte att det är konstigt att grundboken kritiserar eftersom ett sunt ifrågasättande ger nya perspektiv på vad vi egentligen ska undervisa om. Maria, som har varit referensläsare till grundboken, har fått rollen att tolka, förklara och problematisera grundbokens innehåll utan att "censureras".

Vem ska producera läromedel?

Skolans kostnad för läromedel står i genomsnitt för mindre än en procent av skolbudgeten. Med små läromedelsanslag riskerar lärarna att lägga mycket tid på att producera eget undervisningsmaterial. I en pressad arbetssituation behöver lärare mindre att göra, inte mer. Prisvärt och bra undervisningsmaterial är därför en viktig faktor för att lärare ska få en bättre arbetsmiljö och för att eleverna ska nå bra resultat.

Lärare använder förhoppningsvis läromedel som fungerar i klassen. Läraren bör kunna välja att köpa färdigproducerat material eller att producera eget material. Att tvingas producera eget material och betala med värdefull tid är inget bra alternativ.

Från kursplan till grundbok

Det centrala innehållet i kursplanen anger vad som ska behandlas i undervisningen. De centrala innehållen i Lgr 11 står inte för 100% av ämnesinnehållet. Lärare och elever kan komplettera det centrala innehållet med arbetsområden som ligger i linje med kursplanens intentioner. På så vis finns det stora möjligheter för lärare att utöka ämnesinnehåll efter elevernas behov och intresse. Ämnesinnehållet som presenteras i grundboken är författarnas, referensläsarnas och förlagets tolkning av kursplanen.

Vad bestämmer en läroboks innehåll?

Författarna påverkar innehållet i en lärobok. Hur ser författarna på ämnet? Vilken ämneskunskap och vilken lärarerfarenhet har de? Vilken syn på undervisning och lärande har författarna? Hur lyhörda är de för referensläsarnas synpunkter?

Förlaget har inte digitala rättigheter till bilden.

Förlaget har inte digitala rättigheter till bilden.

Faktorer utanför författarnas ”kontroll” är bland annat traditioner i ämnet, kursplanens innehåll, uppfattningar om ämnet bland yrkesverksamma lärare, konkurrens från andra läromedel, praktiska svårigheter med att konkretisera ämnets alla delar i text och förlagets styrning.

En tryckt bok är inte huggen i sten. Vi skulle uppskatta om du hör av dig (helst till redaktör via mejl limnea.utbildning@gmail.com eller telefon 073-06 18 664) om du vill diskutera innehållet eller har något förbättringsförslag till nästa upplaga.

Lärare har frihet under ansvar

De tolkningsbara och/eller vaga formuleringarna som skrivs fram i styrdokumentet ger lärarna en viss frihet samt öppnar upp för att kunna göra eleverna mer delaktiga i hur ämnesinnehållet ska behandlas. På sidan 21 i Skolverkets kommentarmaterial till samhällskunskap för grundskolan står ”Eftersom kursplanen uppmuntrar helhetssyn och perspektivbyten, kan och bör innehållet i de olika kunskapsområdena flätas samman”.

Tolkningsbara och/eller vaga formuleringar är dock problematiska. När det inte finns tydligt beskrivet vad som ska göras är det svårt att veta när ”jobbet” är klart och när det saknas tydliga formuleringar om hur olika centrala innehåll och kunskapsområden ska flätas samman förflyttas ansvaret till respektive lärare. Förutom att lärarna själva ska göra de förväntade, men oskrivna kopplingarna kan det vara svårt att veta när helhetssyn, perspektivbyten och sammanflätningar är klara. Öppna

formuleringar i styrdokumentet innebär att det sätts en stor tilltro till att lärarna har tillräckligt med tid för att kunna förverkliga styrdokumentens intentioner.

Planering utifrån grundboken

Samhällskunskap 4–6 grundbok kan läsas från pärm till pärm. Turordningen i boken följer kursplanen och har en logisk uppbyggnad. Om samhällskunskap integreras med något annat ämne går det givetvis att göra avsteg och läsa vissa kapitel eller hela kunskapsområden i en annan ordning än som de presenteras i boken.

Om grundbokens turordning av kapitlen inte följs är det här ett förslag på ett alternativ.

Åk 4 Samlevnadsformer, sociala skyddsnät, nationella minoriteter, mänskliga rättigheter

Åk 5 Lagstiftning, demokrati, privatekonomi, källkritik

Åk 6 Informationsspridning i olika medier, offentlig ekonomi, politik, ekonomiska villkor för barn

Ord och begrepp

På tolv olika ställen i grundboken finns rubriken ”Ord och begrepp i kapitlet”. I dessa ordlistor finns de viktigaste begreppen förklarade med några få ord. De här sidorna i grundboken går att använda på många olika sätt.

- Ge begreppen som ”glosor” att lära sig utantill.
- Gå igenom begreppen innan undervisningen utifrån kapitlet påbörjas.

Förlaget har inte digitala rättigheter till bilden.

- c) Avsluta undervisningen av kapitlet genom att se vilka begrepp eleverna kan.
- d) Låt eleverna göra ett svagt kryss med sin penna intill begreppen som de inte kan från början och när kapitlet är bearbetat kan de återvända dit och se om deras kunskap har ökat.

Fler ord och begrepp

Under rubriken "Fler ord och begrepp" i slutet av boken finns ytterligare ord och begrepp som hör till respektive kapitel. De extra orden och begreppen som tillförs håller nere antalet nya begrepp i brödtexten. Det bidrar förhoppningsvis till att texterna fokuserar på sammanhang och inte på att ständigt definiera nya begrepp.

Avstavningen

Boken är skriven med ordledsavstavning. Både SAOL och NE:s ordbok tillämpar den avstavningen.

Capensis tio år!

Under 2017 fyllde Capensis tio år. Förlaget har utvecklats tack vare att våra läroböcker uppskattas ute på skolorna. Förlaget har valt hårda pärmar till sina läroböcker för att de ska kännas som "riktiga böcker". Böckerna är tryckta på ett papper som heter silk. Det är lite glansigt, men det ger bilderna stor rättvisa. Vår förhoppning är att innehållet tillsammans med den hårda pärmen och valet av papper signalerar att förlaget är mån om kvalitet.

Capensis har och har alltid haft låga priser på sina läroböcker. Priset för *Samhällskunskap 4-6 grundbok* är 138 kronor och övningsboken kostar 54 kronor. Det innebär förhoppningsvis att skolor oftare har råd att förnya och köpa in aktuella grund- och övningsböcker i samhällskunskap än om böckerna skulle ha varit dyrare.

Capensis tre principer

I en läromedelsserie, till exempel Capensis SO-serie för mellanstadiet, ställs stora krav för att ämnesdjup, relevans, språk och utseende ska harmoniera. Genom att ha en genomtänkt filosofi vid

produktionen av de olika SO-ämnenas böcker blir igenkänningsfaktorn högre och förhoppningsvis blir det lättare för både elever och lärare att ta till sig ämnesinnehållet. De tre principerna som Capensis arbetar utifrån vid läromedelsproduktion är därför ett viktigt rättesnöre för referensläsarnas och redaktörens kontakter med författaren/författarna.

Att följa kursplanen Idag styrs undervisningens innehåll bland annat av kursplaner, ett gediget kommentarmaterial från Skolverket och Skolverkets bedömningsmaterial. Dessa skrifter underlättar för lärarna att välja ämnesinnehåll i mellanstadiets SO. På så vis minskar också läroböckernas styrning av lärarnas val av ämnesinnehåll. Böckerna innehåller det de ska enligt kursplanen.

Läroböcker, oavsett förlag, bör givetvis ha hög relevans i relation till kursplanen. En konsekvens som det här har fått för alla Capensis SO-böcker är att de inte är så omfattande. Läraren och eleverna ska inte behöva sälla i ämnesstoffet då allt som finns i böckerna har relevans.

En tydlig struktur Grundboken har fem avdelningar, en för varje kunskapsområde. Varje centralt innehåll i respektive kunskapsområde motsvaras av ett kapitel. Kunskapsområdena och de centrala innehållen kommer i den ordning som de presenteras i kursplanen. Det är ett stelbent sätt att foga in ett så komplext ämnesinnehåll som samhällskunskapens kursplan beskriver. Fördelen är dock att boken har en tydlig struktur som både lärare och elever kan förhålla sig till. Alternativet kan vara ett tematiskt framställt innehåll eller ett innehåll som styrs av respektive författares favoritområde. Tematisk framställning eller att ta hänsyn till författares favoritområden har aldrig varit några alternativ.

Enkelt att förstå Ett enkelt presenterat innehåll är lättare att ta till sig än ett svårt presenterat innehåll, vilket är en självklarhet. Det går att förledas och tro att enkelt är samma sak som förenklat. Tanken är att innehållet ska presenteras på ett enkelt sätt, men inte förenklat.